

A PŘECE JSOU!

Petr Rožmberský uvádí: „Při stavbě cesty mezi Malešicemi a Chotíkovem ve třicátých letech minulého století narazili dělníci na vnější straně příkopu hradu Kyjova na podzemní chodbu. Měla tvar klíčové dírky, velmi malé rozměry, a nebyla ražena, ale vykopána. V tvrdém podloží pak byla vysekaná úzká rýha pro nohy, a na podloží založena o něco širší klenbička. Potom byla chodba zasypána, takže vrchol klenby se nalézal jen několik decimetrů pod povrchem terénu. Tato maximálně úsporná chodba byla bohužel po několika metrech v obou směrech zavalena.“ Takovýto způsob stavby lze považovat za přijatelnější i pro delší chodby. Na Libuši by však taková již jistě byla objevena, nebo je zavalena v celé její délce.

Karel Pokorný: „Protože o podzemí na Zvíkově odedávna koluje řada pověstí (jak jinak), bylo jenom v první polovině dvacátého století vyčištěno a prozkoumáno ne méně než osmi nadšenci. Oproti romantickým zprávám těchto nadšenců, příkláním se k názoru současné speleologie, že úmysl a pokus o budování chodby zde byl, ale kvůli tvrdosti podloží ztroskotali... Chodba sama má výšku 1,30 m, která se postupně snižuje až na 80 cm. Šířka činí 85 cm. Tento značně stísněný prostor se ke konci chodby rozšiřuje. Úsměv vyluzuje vybavení si údajů o chodbách, kde se dalo jezdit na koni nebo projíždět vozy.“ A tak část libušské pověsti, která se týká rozměrů chodby můžeme, zdá se, bez obav zavrhnout.

Další příklad do třetice, stále Karel Pokorný: „Kdysi rozsáhlejší hrad Nístějka u Vysokého nad Jizerou, umístěný na za sebou stojících skaliscích, měl mít dle tradičních pověstí podzemní chodbu, vedoucí až k Mrnkovu kříži. Proč právě tam, když všude kolem se tyčí množství bizardních skal, jako stvořených pro skryté vyústění, se již nevypráví. Faktem zůstává, že v místě dnešní silnice byly před sto lety zasypány chodby, které školní mládež s oblibou prolézala. Další takové místo, navíc s nálezy staré keramiky, představuje lokalita Na Zámku, vzdálená dva kilometry.

Z tohoto stavení, v jehož sklepení je zeď s valem klenbou, měla vést chodba taktéž až na hrad. Vchod je prý zazděný. Není nic jednoduššího než jej odezdit.

A to stejné lze říci i k libušské chodbě. Jak jsme se již přesvědčili, libušská pošta skutečně skrývá zazděné podzemní prostory. A skutečně není nic jednoduššího, než je odezdit.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Když v polovině roku 2000 úřad městské části rozvažoval přestavbu domu čp. 1 na novou libušskou radnici, obdržel od Magistrátu hlavního města Prahy zprávu o povinnosti provést před zahájením práce archeologický výzkum. O sedmáct dní později byl zhotoven Mgr. Ladislavem Valtrem Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu. Tento spis je velmi cenným zdrojem informací o bývalé tvrzi i pozdějším hostinci, avšak s archeologickým průzkumem nemá mnoho společného.

Ten tedy bude muset být v dohledné době nakonec stejně proveden, neboť budova rekonstrukci zejména vnitřních prostor bývalého hostince nutně potřebuje. Potom se ukáže, jaké tajemství skrývá nejstarší libušské sklepení!

KNIHY K TÉMATU

Některé z těchto knih již byly citovány. Patří mezi ně tradičně Cyril Merhout s knihou Čtení o Novém hradě a Kunraticích. Přímou o tajných chodbách napsal populární knihu speleolog Karel Pokorný. Jmenuje se Hrad a chodba tajná... Zájemcům o danou tematiku tuto skvělou knihu vřele doporučuji! Mnoho zajímavostí, informací a fotografií z podzemí ze všech koutů republiky naleznete také na stránkách společnosti Agarth (www.agartha.cz). Zajímavá publikace o podzemních prostorech je také dvojdielná obrázková kniha Aleše Svobody Brněnské podzemí.

Matěj Kadlec

Z dějin Libuše: Libuš a tajná chodba | Edice Místní kapsář, sešit 9

Příloha časopisu U nás – Libuš a Písnice 12/2007. Autor Matěj Kadlec, Hana Kolářová, grafická úprava Petr Kutáček. Tisk Offsetpress Modřany. Náklad 3400 výtisků. Redakční uzávěrka 15. 11. 2007.

EDICE MÍSTNÍ KAPSÁŘ
Leden 2008 | Sešit 9

Z DĚJIN LIBUŠE: LIBUŠ A TAJNÁ CHODBA

Libuš a Písnice

Je to zcela jistě ta nejtajemnější a nejživější libušská pověst. Podle zpráv starých necelých osmdesát let bylo ústí chodby ještě přístupné. Vedle údajně ze sklepení libušské tvrze až na Nový hrad Václava IV. v Kunraticích. Má však tato pověst pravdivý základ? Na to se na následujících stránkách pokusíme odpovědět! Podrobme toto vyprávění nesmlouvavě a objektivní kritice, ať zjistíme, jestli se pod budovou dnešní pošty skrývá zazděný vchod do tajné chodby.

TAJNÁ CHODBA NA LIBUŠSKÉ TVRZI

Zdejší lidé si vypravují, že ze starobylé budovy hostinské č. 1 podzemní chodba vede na hrad krále Václava IV. v lese Kunratickém: u domu toho ještě před lety stávala pevná věž.

Tak zmiňuje pověst Karel Rais v knize Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol z roku 1898. Je to zatím nejstarší zaznamenání pověsti, které se podařilo nalézt. Od kdy se však pověst v Libuši vypravuje, se již nespíše nedopátráme. Možná už od konce 17. století, kdy byla zpuštěná Libuš znovu osazena. Ale jedná se skutečně o pověst?

VÍCE NEŽ POVĚST

Ve třicátých letech 20. století, ještě když se v nové přístavbě tehdejšího hostince U Novotných scházelo libušské zastupitelstvo, ukazoval někdy hostinský Josef Novotný svým hostům vchod do tajné chodby. Byli mezi nimi i učitelé místní školy a kronikář František Kaplánek. Vypráví se, že se vydali do chodby, jež byla takových rozměrů, že by v ní projel i kočár. Nedostali se však daleko, chodba byla zavalená. Podle jiných zdrojů však příběh pokračuje. Někteří se rozhodli kopat a zjistili, že chodba ústí ve svahu Kunratického lesa, tam, kde je dnes ulice Pískovna. Další pamětníci ale uvádějí, že ústila

blíže Kunraticím, a to nedaleko Dolního mlýna. Ať už byla chodba průchozí, či nikoli, vchod do ní byl z libušské strany zadržěn. Proč a kdy, to se už neuvádí. Dokonce ani pečlivý kronikář pan Kaplánek nezanechal o této záhadě jedinou zmínku.

Zakládají se však tato vyprávění na pravdě? Nejde jen o rozšíření pověsti z doby osamostatnění obce? Možná, že tento příběh znáte, ale trochu jinak! Dejte mi o tom, prosím, vědět!

NA KAŽDÉM ŠPROCHU, PRAVDY TROCHU

Podívejme se na celou otázku z hlediska historického, technologického i geografického. To znamená, že zjistíme četnost a účel podzemních chodeb ve středověku, posoudíme proveditelnost takové stavby za dobových podmínek a konečně zhodnotíme místní terén. Než však přistoupíme k tomuto důkladnému rozboru, je nutné vycházet nejen z pověsti, ale také z historie obou míst, kde má chodba ústít.

LIBUŠSKÁ STRANA CHODBY

Dějiny tvrze již známe (viz U nás 2007/10), v době výstavby hradu ji drželi staroměstští měšťané. V roce 1412 to byla Markéta, vdova po Mikuláši Crudenzovi. Bývalá tvrz měla pravděpodobně dvě sklepení, která jsou v základech domu dochována do dnešních dnů.

Severní sklepení s oknem do zahrady a mohutným původním zdívkem vystupuje asi dva metry nad povrch. Dříve bylo používáno jako lednice hostince, jehož kuchyně byla přímo nad sklepem. Možná se právě na tomto místě nacházela mohutná věž tvrze, která údajně stála ještě v polovině 19. století.

Jižní část je snad možné považovat za základy hlavní budovy neboli paláce. V současné době je přímo nad ním prodejna optiky. Sklepení prozrazuje jen malé okénko pod její výlohou. Jako sklepy hostince sloužila i tato část podzemních prostor,

◀ Vzdušnou čarou je vzdálenost mezi Novým hradem a libušskou tvrzí 1,26 km.

NA JEZERÁCH

Název dnešní ulice K jezírku rozhodně nevznikl náhodou. Poli, které je mezi Libuší, Jalovými dvory a kunratickými Zelenými domky, se totiž říkávalo Jezero (údajně již v roce 1589, Cyril Merhout). Snad budeme správně usuzovat, když prohlásíme, že tento název louka dostala právě pro přítomnost nadměrného množství vody. V takovém případě by se chodba, která pod ním má vést, stavěla velmi obtížně.

O průsaku vody hovoří také jeden ze současných sousedů domu čp. 1. Dle jeho pozorování se dešťová voda nedaleko tvrze vsakuje v naprosto neomezeném množství. Otázkou je, jestli mizí tajnou chodbou až do Kunratického lesa, nebo napájí některou z okolních novodobých studní. Středověkou studnu totiž nenajdeme ani zde.

Jen o několik desítek metrů dále od zmíněného místa, jsou dvě studny. Jejich hladiny se při odčerpání vody vzájemně ovlivňují natolik, že přítomnost chodby naopak vylučují. Podloží na Libuši a okolí tvoří především břidlice a jíl. V obou případech by zhotovení kilometrové chodby znamenalo stavbu na mnoho desítek let.

TĚŽBA BŘIDLICE V KUNRATICÍCH

Zajímavou informaci o těžbě břidlice jsem objevil při psaní tohoto článku v knize Cyrila Merhouta. Budu však citovat přímo pramen, kterým je již dříve zmiňovaná gruntovní kniha založená roku 1688 (viz U nás 2007/10). Jeden z jejích pamětních zápisů přibližně z roku 1790 uvádí toto:

„Mezi těmi lesy pod starým hradem Kundratským jest skála kamene, kterému není v Aeuropě rovný kámen. Je ne právě zelený, nýbrž přisivý, kteréhož zlatníci a jubilirové k čištění a pulírování zlata a drahého kamene potřebují a jej jmíti musí, té skály jest v tom vrchu veliký dostatek. Od toho starého hradu na druhou stranu přes potok k silnici pražské je zase druhá skála černá, z které se může rozličné nádoby kamenné dělati a na něm zlato a stříbro, též rozličný metall, probírovati toho jest taky v tom místě tahnouce se skála až pod silnici hojnosti.“

Zdá se velmi nepravděpodobné, že by při lámání skály nebylo objeveno ústí chodby, která by ve svahu ústila.

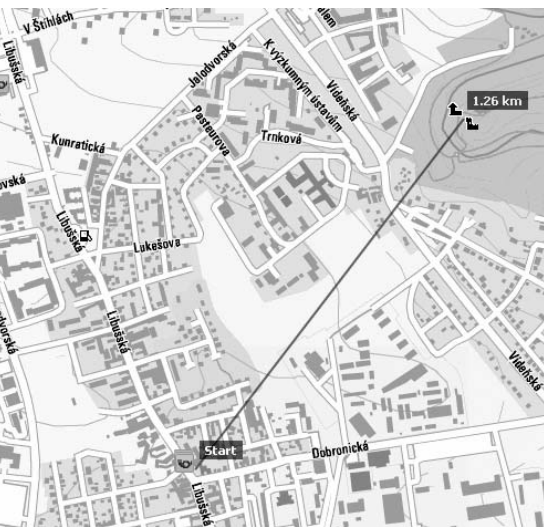
KAM CHODBA ÚSTILA?

Je ale možné, že chodba ústila ještě o něco dále. Pod dnešní ulicí Pískovna ústí chodby lokalizovala paní Lamková, jejíž dědeček byl jedním z těch, kteří se údajně prokopali až do Kunratického lesa. Podle informací obyvatel domku nad svahem název ulice Pískovna vznikl proto, že se v místě těžil písek. To jsme již ve dvacátém století a byl to výrazný zásah do vzhledu údolí, které se poněkud rozšířilo. A opět lze jen těžko uvěřit tomu, že by při těžbě tajná chodba unikla pozornosti. V těchto místech ale byla ve třicátých letech hospoda. Možná že chodba ústila právě v ní. Dnes se to již nedozvíme. A tehdejších libušských zástupců se již nikdy nezeptáme, kam že se to vlastně prokopali.

Údolí bylo opět zúženo navezeným materiálem při stavbě nedalekého Ikemu, hospoda v údolí byla zničena a zasypána.

CHODBY PRY NEJSOU, KDO BY JE STAVĚL A PROČ

Romantické 19. století dalo vzniknout desítkám, ne-li stovkám pověstí o tajných chodbách nejen u hradů a tvrzí. J. Slavík dokonce píše: „Stálo by možná za pokus všechny pověsti o těchto podzemních propojeních sepsat. Možná bychom zjistili, že všechny hrady byly propojeny se svými sousedy a pod naši nadzemní republikou existuje ještě jedna podzemní.“ A opravdový znalec J. Čícha dodává: „S hrady a zámky je s oblibou spojovaná existence rozsáhlých, i kilometry dlouhých tajných chodeb. S těmi se ovšem téměř výlučně setkáváme pouze v laických představách. Skutečné hradní a zámecké podzemí bývá oproti pověstem daleko skromnějších účelů. Nejčastěji sloužilo jako sklepy, přístupy k vodě, a někdy snad i jako únikové chodby.“ A do třetice P. Mikota: Podle všeobecného mínění měl každý hrad tajnou chodbu, táhnoucí se nejlépe k nejbližšímu jinému hradu, často kilometry daleko. Pamětníci se dušují, že jako kluci tam byli, proutkaři detekují kilometry chodeb, televize natáčí. Proč by to naši předkové dělali?”

Dokonale dokumentačně zpracované jsou královské hrady Karlštejn, Křivoklát, Kašperk, Krakovec, Žebrák nebo Točnick, ale žádné tajné chodby objeveny nebyly.

Poslední dva jmenované hrady nás budou zajímat více. Jsou to totiž předchozí sídla krále Václava IV. Žebrák král navštívoval v letech 1383 – 1396 a v této době byl nejspíše také přestavěn. Až po roce 1395, když jej poškodil požár, nechal si Václav IV. vystavět o 500 m dál hrad Točnick.

STUDNA A VODNÍ ZDROJE

Oba hrady jsou dnes zříceninami a ani jeden z nich nemá uvnitř hradeb studnu. To je důležitý poznatek, neboť studna byla pro obyvatele hradu životně důležitá! Zvláště při obléhání byla jediným možným zdrojem vody. A jestliže hrad neměl vyhloubenou studnu, je málo pravděpodobné, aby měl mnohem náročnější stavbu, únikovou chodbu.

Nový hrad v Kunraticích je připodobňován právě k Točnicku. Obě stavby mají trojúhelníkový půdorys a zřejmě se v mnohém podobaly! Ani u Nového hradu studna nebyla objevena. Alespoň o ní nemáme žádné zprávy a archeologický výzkum ji také neprokázal.

Podle některých zpráv navíc Václav IV. trpěl klaustrofobií. Do stísněných prostor podzemní chodby by ho možná ani nedostali.

PŘÍRODNÍ PŘEKÁŽKY

Přírodní překážky pro stavby chodeb a podzemních prostor byly ve středověku těžko překonatelné. U hradů blatných, tedy těch, které byly obloženy mokřisky či bažinami, můžeme tajné chodby vyloučit rovnou. Nejinak tomu bylo u hradů vodních nebo staveb s přírodním či umělým zavodněním větší plochy. Dále lze vyloučit chodby u objektů, které byly tak skrovné, že jejich stavebník měl prostředky sotva na jejich postavení. Tak též lze pochybovat o chodbách u staveb na velmi vysokých kopcích, obzvláště je-li podloží rula či žula nebo pohyblivé podloží.

O Novém hradu již víme, že byl ze tří stran obehnán rybníky a potokem, které v údolí pod ním tvořily přirozenou překážku dobyvatelům. Je tedy zřejmé, že tudy tajná chodba vést nemohla. Zbývá

pouze poslední, východní strana. Poloha libušské tvrze je však vzhledem k hradu jihozápadně. Uvědomíme-li si navíc, že hrad byl postaven během pouhého jednoho roku a za dalších deset let se stal neobyvatelným, odpověď nám poskytne následující zápis. Je z knihy zkušeného badatele historického podzemí Karla Pokorného Hrad a chodba tajná: „Když se Rudolf II., císař římský a král český, rozhodl nechat prokopat štolu z pražské Stromovky (Královské obory) až k Vltavě, musel požádat o financování české stavy. Toto dílo bylo od samého začátku označováno za značně nákladný a technicky velmi obtížný projekt. V první fázi se pracovalo ve dne i v noci. Havířům to trvalo přes deset let. Délka stoly činila 1102 m, šířka od 90 do 150 cm. Tak vypadá příklad z 16. století. Ve středověku muselo být vše ještě obtížnější.“

Příkladem nám je také údaj P. Mikoty: „Ještě na počátku 19. století při zahájení ražení slavkovské štoly Colorado o průřezu 2 x 1,5 m a délce 3,7 km se předpokládalo, že ji bude budovat 6 stálých pracovníků po dobu sto let.“

Přesto všechno nelze krátkou únikovou chodbu z Nového hradu vyloučit úplně. Pod nánosy kamení a hlíny se může ukrývat vstup do zavalené „únikovky“.

ZPÁTKY NA LIBUŠ

Libušská pověst ale v jedné ze svých verzí mluví o vyústění chodby na protějším svahu údolí naproti Novému hradu. Vzdušná vzdálenost je něco málo přes kilometr. Nebyla by to tedy chodba z hradu, ale z tvrze a mířila by nedaleko staré kupecké cesty směrem k branám pražského města (dnes ulice Vídeňská). Rozhodně by jí neprojel kočár, ani by nemohla mít zásobovací charakter, jak se také někdy uvádí. Nejspíše by se jednalo o úzkou chodbičku, jejíž vykopání by trvalo desetiletí. Václav IV. by rozhodně neměl důvod stavbu iniciovat. Majiteli tvrze byli pražští měšťané, jejich finanční možnosti by na toto jistě nestačily.

Ale co víme o stavbě samotné tvrze? Vůbec nic! Chodba mohla být použita už v roce 1321, kdy ji dobyli staroměstští měšťané! Ale zde se nacházíme na poli největších dohadů, podívejme se raději opět na geografické podmínky!

kde libušský rodák František Kristen (nar. 1926) pamatuje sudy s pivem. Jako chlapec prý sklep navštívil společně s kamarádem, který v domě žil. Vzpomíná, že vstoupili do nějakého užšího prostoru, který by mohl být ústím chodby. Prostor však po několika málo metrech končil nejspíše závalem. Dnes po něm není ani památka.

Za prodejnou optiky je ještě jedna místnost, která slouží jako zázemí řidičů. Podle jejich výpovědí je podlaha dutá, což může mimo jiné znamenat, že se pod ní nachází zazděná část sklepa. Na zazděné podzemní prostory domu čp. 1 poukazuje i nezvyklá půlkruhová klenba. Její případné pokračování spadá právě pod zmiňovanou místnost. V úvahu je třeba vzít také navážku v zahradě, která se v současné době propadá. Tato stále se zvětšující prohlubeň je necelé dva metry od okna místnosti. Propadá se pod tlakem kol, jak se řidiči otáčejí auty v zahradě. Pokud má zemina kam sesedat, neznamená to nic jiného, než nějaký prostor pod zemí.

Ale skutečně existovaly nějaké další prostory než ty, které známe dnes? Záhadu můžeme rozluštit pomocí plánu na přestavbu domu ze září roku 1940! Jak lze při srovnání se současným plánem

vypozorovat, původní vstupy do obou sklepení byly na jiných místech než dnes!

V případě jižního sklepení můžeme konstatovat, že prostor původního schodiště je zazděný a že můžeme pouze hádat, jestli společně s ním nezmizelo také ústí hledané chodby.

NOVÝ HRAD A KRÁL VÁCLAV IV.

Tajná chodba má vést údajně ke královskému hradu Václava IV. Podle některých svědectví dokonce přímo z něj. I na tomto konci chodby bude nutné se nejdříve pečlivě seznámit s dějinami místa.

Václav IV. měl ne jeden důvod k tomu, aby si blízko Prahy postavil pevné sídlo, odkud by v případě potřeby mohl bránit celou zem. V Praze začínalo být neklidno a husitské hnutí ustaranému Václavovi nebylo po chuti. Rád se mu vzdaloval, ale chtěl být jen tak daleko, aby mohl v případě potřeby zasáhnout. Točnick, který byl jeho oblíbeným sídlem po roce 1401, mu byl již příliš vzdálený, a tak roku 1407 kupuje Kunratice i se všemi břemeny. Kunratické lesy byly ideálním místem pro stavbu Nového hradu. Tento název si snad přál sám Václav IV., který tak hrad jmenuje ve svých listinách,

↓ Současný vchod do jižního sklepení.

◀ Zed' – Detail z jižního sklepení. Je toto pověstný zazděný vchod do tajné chodby?

latinsky Novum Castrum. Název Wenzelstein je až ve zprávách z 18. a 19. století a mezi lidem se nikdy neujal. Nový hrad svým jménem také prozrazuje, že byl postaven až po Točniku. Hájkem z Libočan udávaný rok 1391 je mylný. Stavební smlouvy z let 1411 a 1412 to jasně dokazují. Stavitelem byl ustanoven vážený a zkušený stavitel Kříž, který se osvědčil vybudováním Novoměstské radnice v Praze. Práce řídil Hertvín a k ruce mu byl přidán písař Blažej. Hrad byl postaven během jednoho roku a kolem něho byly zbudovány obranné podniky vodní. Jejich stavitel Jakub se musel pod trestem smrti zavázat k vykonání rozsáhlého díla a vybudovat hráze pro rybníky v údolí pod hradem. Ještě v roce 1412 byly na hrad voženy cihly, ale král se už nastěhoval. Nový hrad vstoupil do dějin národa. Jeho sláva však neměla dlouhého trvání.

HUSITSKÁ REVOLUCE

Když rozvášněný pražský dav 30. července 1419 vtrhl na Novoměstskou radnici a svrhl z oken třináct konšelů, rozbouřil se král Václav tak úžasně, že to podlomilo jeho zdraví. Asi týden po svržení konšelů cítil bolesti v levé ruce a 16. srpna 1419 po poledni vydechl naposledy. Brzy po králově smrti vypukly v Praze husitské bouře. Královna vdova Žofie, nyní vladařka, uprchla 5. listopadu spolu s Oldřichem z Rožmberka z Prahy a skrýla se na Novém hradě u Kunratic. Situace kolem bojových husitů však donutila královnu, aby se trůnu

po čtyřech měsících vzdala ve prospěch svého švagra Zikmunda. Ten se nyní pokoušel vojensky zmocnit Čech a dosadil svou posádku i na Nový hrad. Avšak rytíř Fuldštejn, vůdce posádky, nechal přepadávat kupce a řezníky, kteří dole po silnici vozili zásoby potravin do Prahy a doplňovali tak hradní sklepy potravinami a vínem. Odplata za sebe nenechala dlouho čekat.

KONEC NOVÉHO HRADU

31. prosince 1420 se k Novému hradu přiblížili husité, aby loupění učinili přítrž. Opanovali hřeben hory a dobře se tu ohradili. Naproti hradu vyházeli vysoký násep a za ním rozložili tři mohutné praky. Tři týdny trvalo obléhání. 25. ledna 1421, když viděl Fuldštejn beznadějnost obhajoby, uzavřel s Pražany úmluvu. Hrad vydá, když se bude moci i s posádkou uchýlit do Kouřimě a když jim pražští zapůjčí vozy, na které si posádka naloží své věci. Nesměli však odvézt věci královské. Druhého dne posádka začala nakládat a stěhovala i majetek krále. Nastaly hádky, znovu se zablyskly meče a posádka se stáhla zpět do hradu. Pražským se však podařilo rozbořit hradební zeď a hrad byl jejich. Nastalo strašné plenění královského sídla. Nádherné komnaty byly ničeny, rozsáhlá knihovna Václava IV. bezohledně rozebrána a knihy poté byly za pakatel rozprodány na pražských trzích. Dne 28. ledna bylo dokonáno dílo zkázy. Hrad byl vypálen a pobořen, aby se nemohl stát oporou Zikmunda proti Praze.

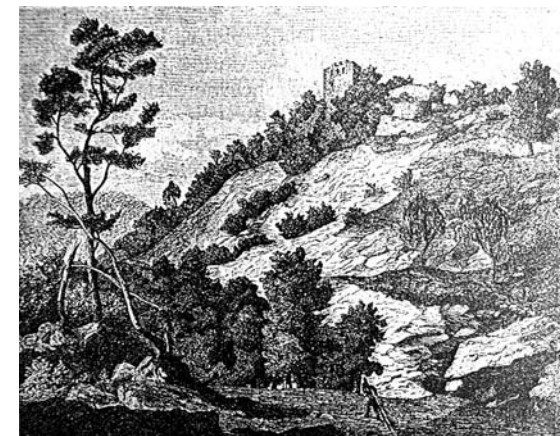
A CO TAJNÁ CHODBA?

Nový hrad, ze kterého chtěl Václav bránit celou zem, byl dobyt za tři týdny. Mírové časy za Karla IV. zřejmě zanechaly hluboký dluh v oblasti vojenského stavebnictví. Proč ale Fuldštejn nevyužil tajné chodby na Libuň? Nebo o ní nová posádka hradu nevěděla? A existovala vůbec nějaká tajná chodba z Nového hradu?

◀ Šipka ukazuje místo, kde se navážka začíná propadat.

↑ Současná studna u domu čp. 1. Hloubka 11,5 m.
 ➔ Nový hrad asi v roce 1850 dle kresby Edvarda Herolda. Zeď na kopci je ve skutečnosti pozůstatek hájovny.

ve skalách, v kostelech či na různých odlehlých místech. A tvrze byly určitě jedněmi z nich.

MĚSTSKÁ PODZEMÍ

Nejrozsáhlejší podzemí mají města. V České republice je v čele Zlín se 40 – 60 km chodeb pod zemí. Velké podzemní prostory má také Jihlava, kolem 25 km. Pražské podzemí příliš bohaté není, ale lze ho vidět, pokud například navštívíte některou z restaurací u Staroměstského náměstí. Přímo naproti orloji, ještě před podloubím, je nedávno obnovené schodiště z počátku 14. století. Nově zabudované automatické dveře sice šmirglují původní dlažbu, ale i tak je to zvláštní pocit, když na ní stojíte.

CÍRKEVNÍ STAVBY

Podzemí církevních staveb nebylo během věků devastováno v takové míře jako u staveb světských. Rovněž byly tyto stavby méně přestavovány. V Brně byly pod kostelem sv. Jakuba před několika lety objeveny kostry stovek pohřbených lidí. Kostnice u sv. Jakuba se připravuje k zpřístupnění veřejnosti.

Tolik na ukázkou. Nás budou zajímat podzemí a tajné chodby hradů, zejména pak těch královských.

KRÁLOVSKÉ HRADY

Jestliže měl někdo na náročném podzemní stavby peníze, pak to byl kromě významných rodů král.

